

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 6 maj 2009

Mål nr

B 2219-08

KLAGANDE

JH

Ombud och offentlig försvarare: Advokat BH

MOTPARTER

1. Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

2. SW

Ombud och målsägandebitråde: Advokat CM-S

SAKEN

Grov misshandel m.m.

ÖVERKLAGADE AVGÖRANDET

Svea hovrätts dom den 14 april 2008 i mål B 1315-07

DOMSLUT

Med ändring av hovrättens dom ogillar Högsta domstolen åtalet och SWs skadeståndstalan samt befriar JH från skyldigheten att betala avgift enligt lagen (1994:419) om brottsofferfond.

För försvaret av JH i Högsta domstolen tillerkänns BH ersättning av allmänna medel med trettiotusentvåhundrafyrtioåtta (30 248) kr, varav 23 184 kr för arbete, 1 015 kr för tidspillan och 6 049 kr för mervärdesskatt. Denna kostnad skall stanna på staten.

För biträde åt SW i Högsta domstolen tillerkänns CM-S ersättning enligt lagen om målsägandebitråde med fyrtiofyrtusenetthundrasextiofem (44 165) kr, varav 30 912 kr för arbete, 4 060 kr för tidspillan, 360 kr

för utlägg och 8 833 kr för mervärdesskatt. Denna kostnad skall stanna på staten.

JH tillerkänns ersättning av allmänna medel med femtontusensexhundrafyrtiosju (15 647) kr för sina kostnader för bevisning. Denna kostnad skall stanna på staten.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

JH har yrkat att åtalet och skadeståndsyrkandet ogillas.

Riksåklagaren och SW, som biträtt åtalet, har bestritt ändring.

JH har yrkat ersättning för sina rättegångskostnader i hovrätten.

DOMSKÄL

JH har enligt åtalet gjort sig skyldig till grov misshandel genom att han med en hammare som tillhygge uppsåtligen har tilldelat SW ett flertal slag i huvudet på ett sätt som medfört livsfara och synnerligen allvarliga skador.

JH har medgett de faktiska omständigheterna. Han har dock bestritt ansvar på den grunden att gärningen begåtts i nödvärn och inte varit uppenbart oförsvarlig med hänsyn till angreppets beskaffenhet, det angripnas betydelse och omständigheterna i övrigt (24 kap. 1 § brottsbalken). För det fall att det skulle anses att han gjort mer än vad som är medgivet enligt bestämmelsen om nödvärn har han gjort gällande att han ändå skall vara fri från ansvar, eftersom

omständigheterna varit sådana att han svårligen kunnat besinna sig (24 kap. 6 § brottsbalken).

Riksåklagaren har vitsordat att JH varit utsatt för ett brottsligt angrepp och haft rätt till nödvärn. Han har emellertid gjort gällande att JH gjort mer än vad som är medgivet enligt bestämmelsen om nödvärn och att omständigheterna inte har varit sådana att denne svårligen kunnat besinna sig.

När någon framställer en invändning om nödvärn har åklagaren bevisbördan för att rätt till nödvärn inte föreligger. Vad som krävs av åklagaren är att han förebringat så mycket bevisning att invändningen framstår som obefogad (jfr t.ex. NJA 2005 s. 237). Detta gäller inte endast i förhållande till frågan om rätten till nödvärn som sådan utan också i förhållande till de närmare uppgifter som den tilltalade lämnar om beskaffenheten av det angrepp som han påstår sig ha varit utsatt för. Tilläggas bör att även om åklagaren framlägger bevisning som gör att sådana uppgifter som den tilltalade lämnat framstår som ogrundade kan ansvar för uppsåtligt brott ändå vara uteslutet på den grunden att den tilltalade, om än felaktigt, utgått från att förhållandena var som han uppgett. Däremot kan i sådana fall ansvar för oaktsam brottslighet aktualiseras.

JH har berättat att SW riktat upprepade angrepp mot honom med kniv. Han minns inte om han såg att SW hade en kniv också vid det sista av angreppen mot honom men i vart fall utgick han från att SW också då angrep med kniv. Åklagaren har godtagit att bedömningen skall göras med utgångspunkt i de uppgifter som JH lämnat om det faktiska händelseförloppet. Han har inte gjort

gällande att JH av oaktsamhet misstagit sig beträffande SWs kniv innehav vid det sista angreppet.

Bedömningen av om en gärning som begåtts i nödvärn skall anses ha varit tillåten, eller med andra ord inte uppenbart oförsvarlig, innefattar två moment. En förutsättning för att gärningen skall anses tillåten är att det inte förelegat ett uppenbart missförhållande mellan nödvärnshandlingen och den skada som hotat genom angreppet. För att gärningen skall anses tillåten krävs dessutom att det våld som använts inte står i klar disproportion till vad som erfordrats för att avvärja den hotande faran. (Jfr NJA II 1962 s. 344 ff. och NJA 2005 s. 237.)

Det är klarlagt att JH använt mycket grovt våld som i sig varit livsfarligt. Sådant våld kan vara tillåtet om också det brottsliga angrepp som våldet riktat sig mot varit livshotande. Av utredningen framgår att JH i vart fall uppfattat det som att han var utsatt för ett direkt livshotande angrepp. Sett enbart utifrån kravet att det inte får föreligga ett uppenbart missförhållande mellan nödvärnshandlingen och den skada som hotat genom angreppet kan JHs gärning därför inte anses ha varit uppenbart oförsvarlig.

Frågan är under sådana förhållanden om gärningen ändå måste anses ha varit uppenbart oförsvarlig därför att det skulle ha varit möjligt att avvärja angreppet utan att tillgripa våld i den omfattning som JH gjorde. Vid den bedömningen skall beaktas att det, även om några närmare tidsuppgifter inte varit möjliga att fastställa, varit fråga om ett relativt utdraget händelseförlopp. Av JHs egna uppgifter framgår också att SW efter ett tag raglade runt och rörde

sig konstigt. Det kan inte antas annat än att SW då var så påverkad av de redan utdelade hammarslagen att det skulle ha varit möjligt att avvärja vidare angrepp med mindre ingripande våld. JH utdelade emellertid enligt egen uppgift i detta skede ytterligare och hårdare slag mot SWs huvud. Han måste med hänsyn härtill anses ha använt våld i en omfattning som varit uppenbart oförsvarlig (jfr NJA 1990 s. 210 och 2005 s. 237).

JH har alltså brukat mer våld än vad som är tillåtet enligt bestämmelserna om nödvärn. Enligt bestämmelsen i 24 kap. 6 § brottsbalken om s.k. excess skall han trots detta inte dömas till ansvar om gärningen är att bedöma som ursäktlig med hänsyn till att omständigheterna vid gärningen varit sådana att han svårligen kunnat besinna sig. Av 29 kap. 3 § första stycket 5 brottsbalken framgår att även om gärningen inte skulle vara fri från ansvar på den grunden skall nödvärnsrätten beaktas som en förmildrande omständighet vid bedömningen av straffvärdet.

Uttrycket ”svårligen kunde besinna sig” får, såvitt gäller nödvärnsexcess, anses ta sikte på den angripnes förmåga att i den konkreta situationen anpassa sitt handlande efter vad som kan anses tillåtet enligt bestämmelsen om nödvärn. Har han gjort mer än vad som är medgivet kan detta ändå vara ursäktat med hänsyn till exempelvis att det inte funnits tid för eftertanke eller att den angripne varit så rädd eller panikslagen att han inte förmått att kontrollera sitt handlande (jfr 29 kap. 3 § första stycket 2 brottsbalken).

Händelseförloppet i det nu aktuella fallet har inte varit så snabbt att JHs handlande skulle kunna anses ursäktligt på den grunden att det skulle ha saknats tid för eftertanke. Frågan blir under sådana förhållanden närmast om JH under

händelsen på grund av rädsla befunnit sig i ett sådant psykiskt tillstånd att det inte kunnat begäras av honom att han skulle förmå att anpassa sitt handlande efter vad som kan anses tillåtet enligt bestämmelsen om nödvärn. Härvid skall beaktas att hans handlande inte ansetts uppenbart oförsvarligt på den grunden att det förelegat ett uppenbart missförhållande mellan nödvärnshandlingen och den skada som hotat genom angreppet utan därför att det våld som använts inte stått i proportion till vad som erfordrats för att avvärja den hotande faran. Det har inte heller gjorts gällande att JH haft annat syfte än att avvärja det angrepp som riktats mot honom.

JH var när den i målet aktuella händelsen inträffade drygt 40 år. Han var då och är fortfarande ostraffad. Han har, utan att några invändningar framförts mot detta, i målet betecknats som en fridens man. SW hade däremot när händelsen inträffade ett dokumenterat förflutet med inte endast omfattande kontroverser med grannar utan också anmälningar och domar avseende hot och våld.

JH har berättat att han under lång tid sökt, och lyckats, att upprätthålla fredliga relationer med SW. Dagen före den i målet aktuella händelsen inträffade emellertid en händelse som helt ändrade situationen. JH har redogjort utförligt för händelsen och dess inverkan på hans eget och hans familjs sinness tillstånd och också åberopat en rad vittnesmål och annan bevisning till stöd för sina uppgifter. Av utredningen framgår bl.a. att han denna dag på en väg i närheten av sin bostad först blev nerslagen och därefter även angripen med kniv av SW. Såväl JH själv som hans fru och deras två barn blev så uppskakade och rädda för SW att de samma kväll omedelbart beslutade sig för att de måste flytta. JH upplevde situationen som fruktansvärt obehaglig. Under kvällen

och på förmiddagen den nu aktuella dagen vidtog JH och hans fru en rad försiktighetsåtgärder av rädsla för SW. Bl.a. ringde han på kvällen till ett stort antal personer för att varna för SW och dagen därpå följde de barnen till och från bussen. JH sov inte heller något på hela natten. Han har berättat att han var övertygad om att SW skulle ha ihjäl honom och barnen när denne kom upp och ställde traktorn precis utanför hans ytterdörr.

Det står således klart att JH varit mycket rädd och uppjagad redan innan SW dök upp vid hans hus den aktuella dagen. Hans beskrivning av det förlopp som inleddes med att SW parkerade sin traktor utanför hans ytterdörr ger också ett klart intryck av att han då befann sig i ett sådant psykiskt tillstånd som gjorde att han inte förmådde tänka och handla rationellt.

Den polis som kom till platsen efter den nu aktuella händelsen har också berättat att JH då var chockad och knappt kontaktbar. Även JHs fru och en av hans grannar som kom till platsen strax efter den aktuella händelsen har berättat om hur djupt chockad och medtagen JH var efter händelsen. En i hovrätten hörd psykolog har bedömt att JH befunnit sig i en väldigt allvarlig hotsituation, att han har haft en väldigt hög stressnivå och att det är fullt rimligt att anta att JH reagerat så starkt på situationen att han inte kunnat besinna sig.

Sammanfattningsvis får utredningen anses utgöra tillräckligt stöd för att göra den bedömningen att JH vid gärningen befann sig i ett sådant psykiskt tillstånd att det måste anses ursäktligt att han inte förmått att begränsa sin våldsanvändning till vad som utgjort tillåtet våld enligt bestämmelsen om nödvärn.

Åtalet mot JH skall därför ogillas.

SWs talan om skadestånd grundas enbart på att JH begått en brottslig gärning. Högsta domstolens bedömning innebär att JH inte gjort sig skyldig till brott. SWs skadeståndstalan kan därför inte bifallas (jfr NJA 1990 s. 210).

I avgörandet har deltagit: justitieråden Gertrud Lennander, Dag Victor, Severin Blomstrand, Per Virdesten (referent, skiljaktig) och Anna Skarhed
Föredragande revisionssekreterare: Joanna Gerholm

	BILAGA TILL PROTOKOLL 2009-03-17		
		Mål nr B 2219-08	

SKILJAKTIG MENING

Referenten, justitierådet Per Virdesten, är skiljaktig i ansvarsfrågan och anför:

”Jag anser att domskälen från och med tredje stycket från slutet skall ha följande lydelse.

Omständigheterna får sammantaget anses var sådana att JH under större delen av händelseförloppet svårligen kunde besinna sig. Vid bedömningen av om han skall vara fri från ansvar på grund av reglerna om nödvärnsexess måste emellertid hela händelseförloppet beaktas. Ju mer en gärningsman genom sitt handlande överskridit gränsen för ansvarsfritt handlande, desto mindre förmildrande verkan har förhållandet att gärningen företogs i en nödvärnssituation. (NJA II 1994 s. 460.)

Som tidigare konstaterats var händelseförloppet relativt utdraget. JH har hunnit med att springa runt och även besöka huset för att förvissa sig om att barnen var där samt att ringa till polisen. Han har dessutom haft i vart fall så mycket kontroll över situationen att han bedömt att han efter besöket i huset åter skulle lämna detta för att bevaka SW. Det förhållandet att SW, som JH berättat, då raglade runt, blödde från ansiktet och verkade vara på väg att gå därifrån måste ha inneburit att JH förstått att SW var allvarligt skadad av de slag i huvudet som utdelats och därmed inte längre utgjorde en lika stor fara. Förutom att det

alltså funnits tid för JH till eftertanke har han även haft möjlighet att välja ett något mindre allvarligt våld. Han kan mot slutet av händelsen inte heller ha varit helt oförberedd på angrepp från SW. Den fara som han hotats av har i detta skede därmed inte längre varit lika akut som innan.

Av de konstaterade livshotande skadorna på SW kan man dra slutsatsen att han tilldelats i vart fall 22 slag med hammaren mot sitt huvud. Av dessa slag har elva riktats mot ett handflatestort område motsvarande höger tinning och pannregion. Mot slutet av händelsen har JHs slag dessutom blivit hårdare. Detta talar starkt för att de allvarligaste skadorna uppkom i detta skede.

Sammanfattningsvis får utredningen anses visa att JH i slutskedet av händelsen haft såväl tid som förmåga att välja mindre grovt våld. Situationen i det läget kan inte anses ha varit sådan att JH svårligen kunde besinna sig.

Mot bakgrund av det anförda kan JH inte gå fri från ansvar (jfr NJA 2005 s. 237). Han skall därför dömas för grov misshandel.

Vid bestämmande av straffvärdet skall enligt 29 kap. 3 § första stycket 5 och andra stycket brottsbalken som förmildrande omständighet beaktas att gärningen utan att vara fri från ansvar är sådan som avses i 24 kap. samma balk, varvid även får dömas till lindrigare straff än som är föreskrivet för brottet.

Som tidigare konstaterats var situationen under större delen av händelseförloppet sådan att JH svårligen kunde besinna sig. Detta måste tillmätas mycket stor vikt vid bedömningen av brottets straffvärde. Omständigheterna får därmed anses vara sådana att det finns förutsättningar att döma till lindrigare straff än vad som är stadgat för brottet. Trots att arten på brottet talar för ett fängelse-

straff är omständigheterna vid brottet sådana att det får anses vara tillräckligt med en icke frihetsberövande påföljd. Av utredningen framgår att JH inte förekommer i belastningsregistret, att han lever under ordnade sociala förhållanden och att det inte föreligger något övervakningsbehov. Med hänsyn härtill bör påföljden bestämmas till villkorlig dom.”